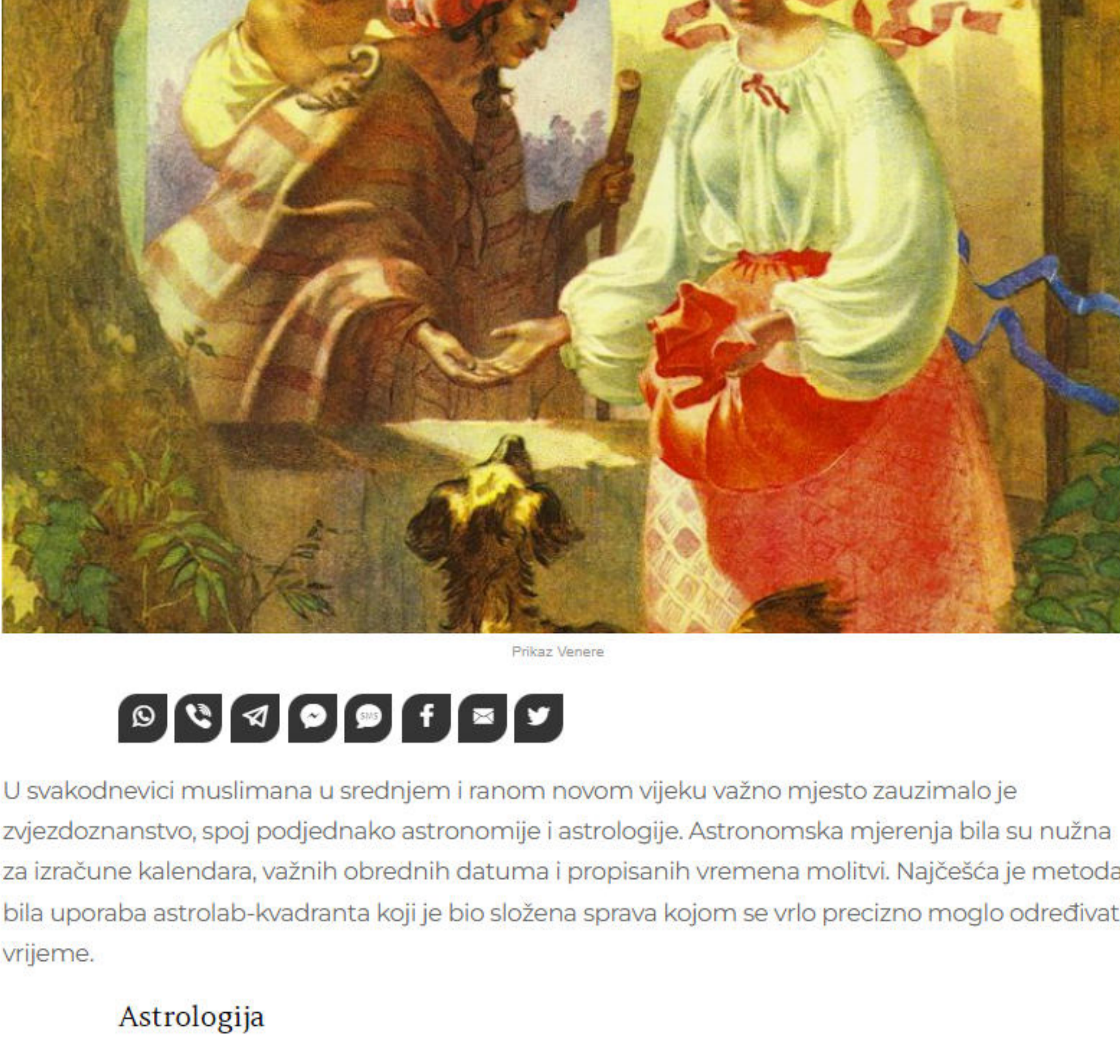
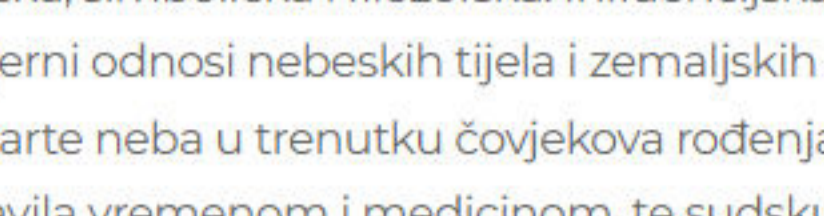

PRODOR ARAPSKE, ŽIDOVSKE I ROMSKE MAGIJE: Kad je Europa pitala, odgovore je dobila s margine koju nije priznavala

PIŠE: DR. SC. DENIVER VUKELIĆ 13. 09. 2023, 18:08

Prikaz Venere

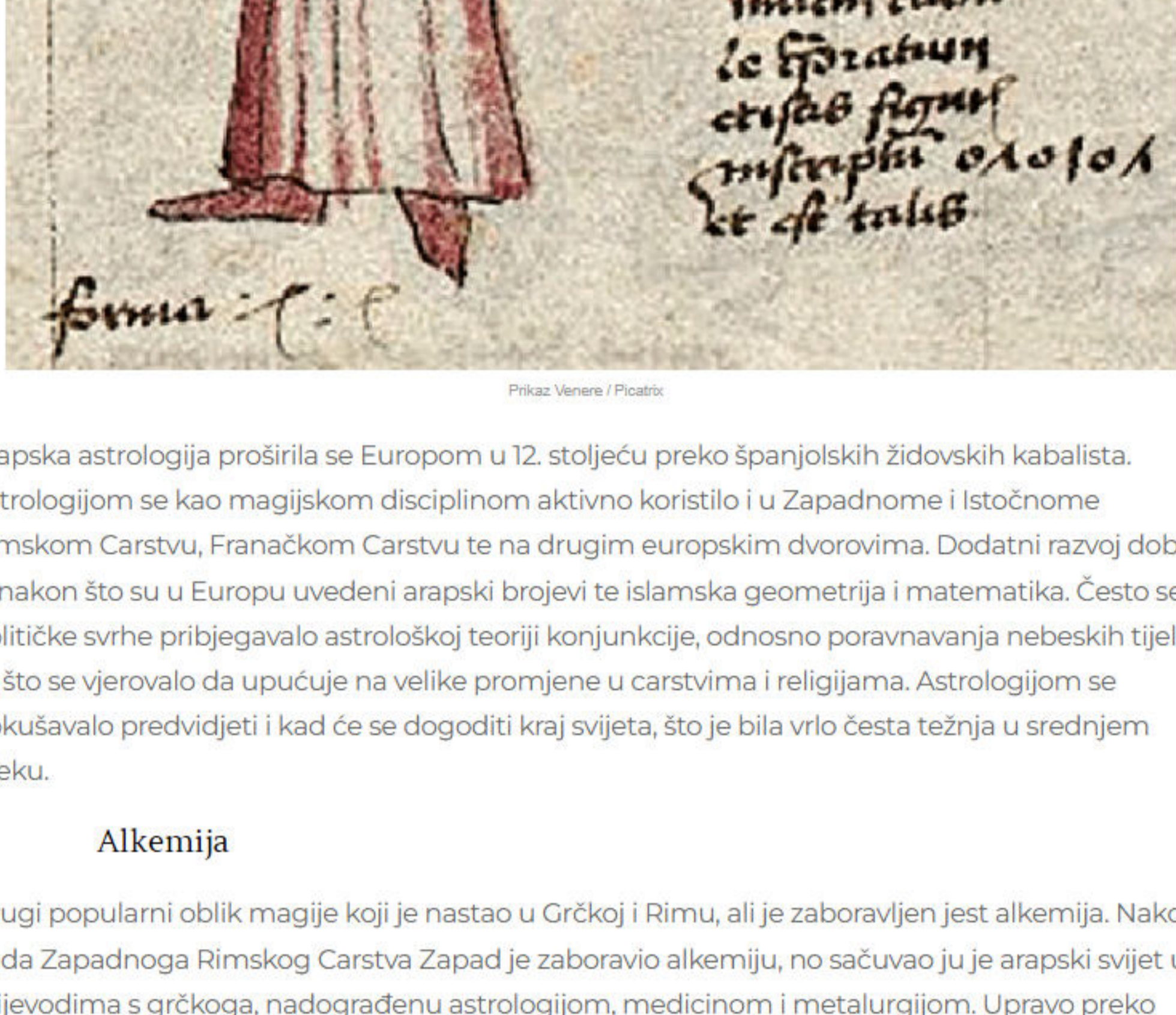

U svakodnevi muslimana u srednjem i ranom novom vijeku važno mjesto zauzimalo je zvjezdaznanstvo, spoj podjednako astronomije i astrologije. Astronomska mjerenja bila su nužna za izračune kalendara, važnih obrednih datuma i propisanih vremena molitvi. Najčešća je metoda bila uporaba astrolab-kvadranta koji je bio složena sprava kojom se vrlo precizno moglo određivati vrijeme.

Astrologija

Astrologija je jedan od najstarijih oblika prakse učenice prirodne magije. Postoje tri vrste astrologije: influencijska, simbolička i filozofska. Influencijska astrologija temelji se na vjerovanjima da postoje jednosmjerni odnosi nebeskih tijela i zemaljskih zbivanja, a služi proricanju, izradi horoskopa na temelju karte neba u trenutku čovjekova rođenja. Dodatno se razdvajala na prirodnu astrologiju, koja se bavila vremenom i medicinom, te suđbu astrologiju, koja se bavila čitanjem osobnih karakteristika i predviđanjem ljudskog ponašanja, čime se mogla koristiti u pravne svrhe, za velike političke ili vojne odluke te slično. Simbolička astrologija temelji se na vjerovanjima da postoje dvosmjerni odnosi nebeskih tijela s ljudima, da svemir prodire u zemaljsko, a misao se projicira u svemir te se s pomoću nje nije predviđalo, već se tumačilo vanjsko i unutarnje stanje neba. Filozofska astrologija temelji se na ideji da sve u prirodi počiva na mreži podudarnosti te da sve ima višestruko značenje. Astrologija općenito podrijetlo vuče iz prvih civilizacija starog vijeka, sumerske i babilonske, a najstariji poznati astrolozi bili su **Kaldeji iz sredine trećeg tisućljeća pr. n. e.**, koji su zvijezde promatrali antropomorfnom, odnosno davali im ljudska oblića.

Najvažnija i najpopularnija knjiga vezana za sve za učenje i proučavanje astrološke magije arapskoga i europskoga srednjeg vijeka pa upo do 20. stoljeća arapska je knjižica Ghayat al-hakim, nastala najvjerojatnije u 11. ili 12. stoljeću, a na latinskom jeziku zvana svojim kasnijim i poznatijim imenom Picatrix. Ta je knjiga utjecala na položaj astrologije u hermetičnim magijskim konceptima pod idejom da se sve na planeti pokorava nebeskim utjecajima. U njoj su vrlo precizno sadržani naputci za izradu talismanu s pomoću kojih, kako se vjerovalo, osoba može upravljati utjecajima planeta i zvijezda u vlastite svrhe. Knjiga je sadržavala grčke tekstove, aleksandrijske, hermetične i predislamske arapske.

Prikaz Venere i Picatrix

Arapska astrologija proširila se Europom u 12. stoljeću preko španjolskih židovskih kabalista. Astrologijom se kao magijskom disciplinom aktivno koristilo i u Zapadnome i Istočnome Rimskom Carstvu, Franačkom Carstvu te na drugim europskim dvorovima. Dodatni razvoji dobila je nakon što su u Europu uvedeni arapski brojevi te islamska geometrija i matematika. Često se u političke svrhe pribjegavalo astrološkoj teoriji konjunkcije, odnosno poravnavanju nebeskih tijela, za što se vjerovalo da upućuje na velike promjene u carstvima i religijama. Astrologijom se pokušavalo predvidjeti i kad će se dogoditi kraj svijeta, što je bila vrlo česta težnja u srednjem vijeku.

Alkemija

Drugi popularni oblik magije koji je nastao u Grčkoj i Rimu, ali je zaboravljen jest alkemija. Nakon pada Zapadnoga Rimskog Carstva Zapad je zaboravio alkemiju, no sačuvao ju je arapski svijet u prijevodu s grčkoga, nadograđenu astrologijom, medicinom i metalurgijom. Upravo preko Arapa u Španjolskoj, a poslije i tijekom križarskih ratova, alkemija se vratila u Europu. Alkemija je oblik prirodne magije, ali i djelomice priznarski, odnosno kompleksna religijsko-magijsko-znanstvena disciplina koja je u svojem najpoznatijem obliku nastala u arapskom svijetu ranoga srednjeg vijeka, a u Europu se proširila u 13. stoljeću komunikacijom Zapada i Bliskog istoka tijekom križarskih ratova. Riječ »alkemija« dolazi od arapske riječi za »mješavinu« (ar. al kimya), koja je preuzeta također od starogrčke riječi za mješavinu (grč. khemeia ili khymia). Alkemija je mješavina religijskih i magijskih simbola i ideja, starogrčkih, perzijskih, staroegipatskih, kršćanskih i islamskih ponajviše, ali i hermeneutičke književnosti, štoje, neoplatonizma i hermetizma, zajedno s magijskim praksama ceremonijalne i prirodne magije. Prvi Europljanin koji je poznavao arapsku alkemiju bio je rimski papa Silvester II, teolog i matematičar s kraja 10. stoljeća. U Europi se alkemija popularizirala u 13. stoljeću prijevodom djela iz 9. stoljeća s arapskog na latinski jezik Skup mudraca arapskog autora al-İhñimiija.

Prikaz alkemijara / Ibn Umail

U arapskom svijetu glavni prijenosnici medicinskog i magijskog znanja bili su ljekaruše ili biljaruše, koje su gotovo sve pismene obitelji skupljale i prenosi generacijama. Učeniči slojevi, poglavito uleme, nabavljali su iz središta arapskog svijeta medicinske priručnike i knjige koje su bile popularne od ranoga srednjeg vijeka te ih prepisivali, a zatim i na marginama dopunjavali svojim iskustvima i zapisima. Dostojanstvenici su često imali svoje osobne liječnike. Pučki slojevi bili su prepunjeni brijačima, vidarima, travarima ili iscjeliteljima.

Najpoznatiji i danas još najrasprostranjeniji oblici muslimanske apotropejske magije svakako su zapisi, hamajlije u obliku napisanih papirića kojima su se koristili vjerujući da služe u zaštiti od bolesti i tegoba ili ih pak skidaju, a za koje se vjerovalo da nastaju djelovanjem nadnaravnih sila.

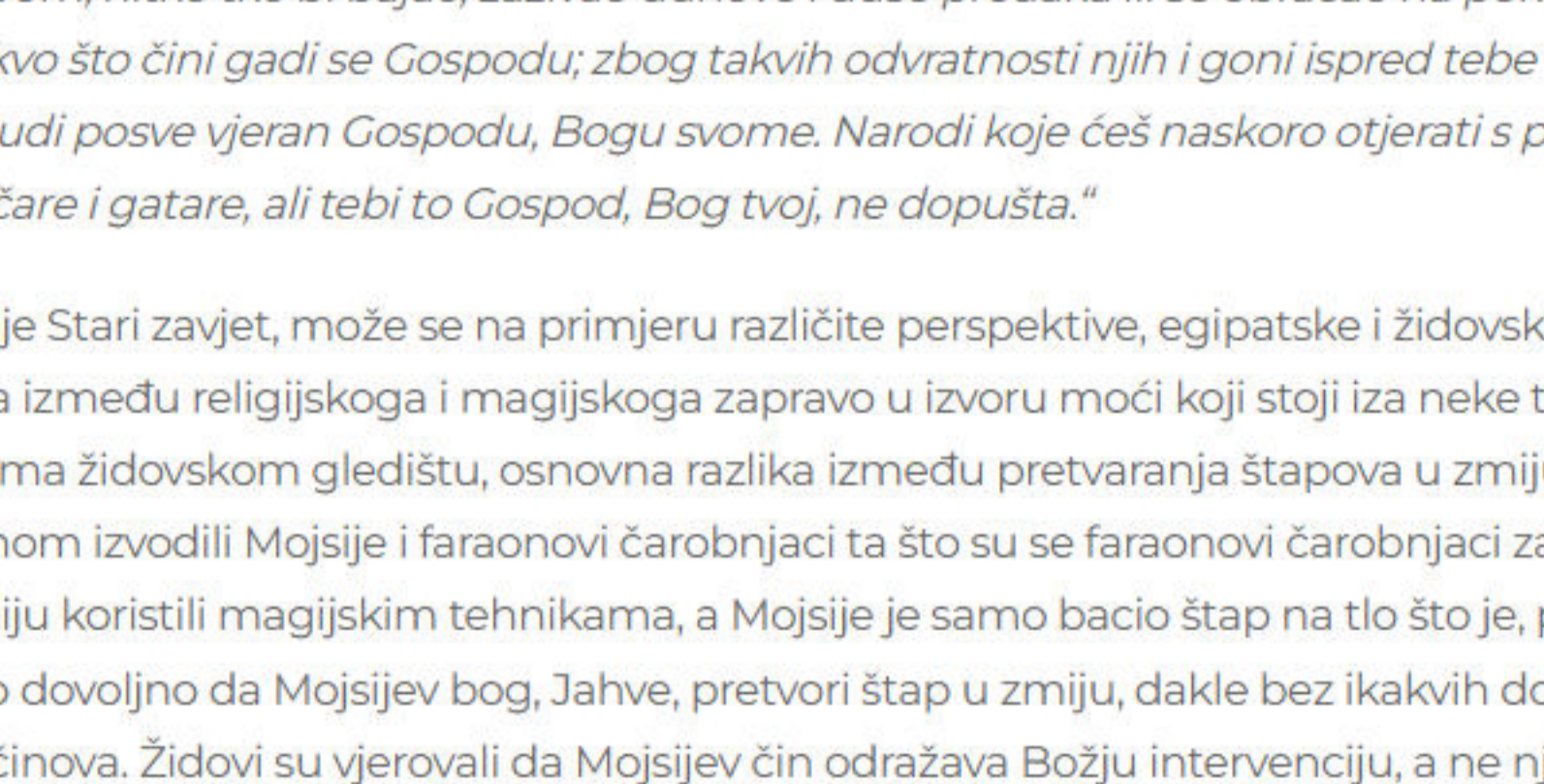
Glavni dio zapisa je bismila, formula »u ime Allaha, Milostivog, Milosrdnog«, koju i inače u muslimanskom vjerskom životu svaki musliman izgovora kad započinje neki novi posao ili tekst. Osim bismile, drugi dio zapisa je dova, molitva za koju se vjeruje da je najmoćnija obrana od nevolja, poglavito kad je zapisana na papiru. Dove su se tradicionalno kao apotropejski zapisi u muslimanskom svijetu pisale i po zidovima kuća, sabljama, jataganima, kuburama, puškama, kolijevkama, posudu, odnosno svemu što je služilo čovjeku u svakodnevnom životu. Osim u zapisima, dove se mogu naći urezane i u talismanse pečate koje bi se potom utiskivalo u papir.

Muslimanska tradicija

U muslimanskoj tradiciji srednjeg i novog vijeka smatralo se, kao uostalomi i u zapadnokršćanskim tradicijama, da i same knjige mogu imati zaštitnu moć, kako za one koji ih posjeduju tako i za dom i obitelj njihovih vlasnika. Stoga su mnogi imućnjii muslimani imali u svojim knjižnicama i knjige koje su same po sebi imale atribute svetosti, kao što je primjerice Qadi 'Iyadova Knjiga o iscjelivanju pomoću objašnjavanja vrlina Izabranoga.

U muslimanskim se zapisima osim bismile i dove mogu naći i imena meleka (anđela), ali i džina (duhova i demona). Jednako tako i mnoga Alahova imena, crteži različitih životinja ili pak planeta Sunčeva sustava, što pokazuje slične ideje astrologije kao i u zapadnoeuropskoj magiji tog doba. Također su se izdrađivali i heksagrami koji su se nalazili Sulejmanovim pečatom, odnosno pečatima starozavjetnog heksagramskog kralja Salomona.

Specifična vrsta zapisa u islamu vefkovi (Arap. wafq, što znači slaganje, slaganje). To su iscrtni trokuti ili kvadrati koji su podijeljeni na polja u koja se potom zapisuju slova ili cijele riječi. Apotropejskim magijskim sredstvom vefk može biti samostalno, ali može biti i dijelom složeni je apotropeja ili iscjeliteljskog zapisa. Uz vefk mogu biti zapisana i Alahova imena, imena meleka, bismile, dove ili drugi vjerski zapisi. U arapskom svijetu najstariji poznati vefk datira se u 10. stoljeće. Vefk nije mogao pisati bilo tko, zahtijevao je temeljitiji poznanje različitih vjerskih, kulturnih i magijskih vještina, vjersku naobrazbu, šerijatsko pravo, aritmetiku, zvjezdaznanstvo (i astronomiju i astrologiju) i slično. Čak su se izdavale i posebne dozvole zapisivačima koje su bile svojevrsne potvrde da su svladali umijeće kod iskusnog zapisivača.

Specifična vrsta zapisa u islamu vefkovi / primjer

Osim zaštitne magije, u osmanskom svijetu vrlo se često proricanje, najčešće geometrijom (arap. 'ilm ar-raml). Semantika je prakticirala tako što se pricalo iz tačke i crta koje su na zemlji ostavljali ubodi štapom ili suhom trskom. Također se pricalo numerologijom, uporabom brojčanih vrijednosti slova arapskog pisma iz imena osobe. Također, za proricanje se koristila i molitva za proricanje u snu (arap. istihara), unutar određenih molitvenih postupaka i izricanja vjerskih molitvi, vjerovalo bi se da se u snu prikazuje budućnost. Istiharu je mogla obaviti sama osoba koja je željela proricanje ili pak iskusna osoba za koju se vjerovalo da zna čitati znakove iz snova. Istihara je bila slična arapskim predislamskim metodama proricanja i zato se često smatrala krivovjerno. Poslije je modificirana tako da se u njoj upotrebljavaju isključivo kanonske pripreme i molitve iz kuranskog teksta. Izvođači istihare vrlo su se često pozivali na Muhamedov hadis o klanjanju istihare kao naputku ako čovjek ne zna što bi.

Židovska kultura

Židovska je kultura u glavnom dijelu svojih svetih zapisa, koji je ujedno esencijalni dio i kasnijih kršćanskih svetih spisa, Starom zavjetu, na mnogim mjestima izričito protiv magije (iako je najvjerojatnije svoje magijske prakse preuzela većim dijelom od egipatskih, kao što je i mnoga razdražena vjerovanja preuzela od iranskih i zoroastiskih). Magijske prakse Židovima susjednih plemena, gradova i država smatralo su se „demonskima“, „zilima“, ali jednako tako ni različite magijske prakse unutar židovske zajednice nisu bile dopuštene.

Zbog proturječnosti koje možemo iščitati u Starom zavjetu nastao je najveći jaz između religije i magije u kasnijim stoljećima. U mnogim starozavjetnim pripovijestima vidljivi su elementi svakodnevnice magije, od divinacije (u obliku proricanja ili interpretacije božanske volje) do različitih primjera aktivne magije (iscjeljenje, uklanjanje urre i slično). Ovdje je ključno istaknuti da nije bilo riječi o zabrani magijskih prakti općenito, već onih prakti koje nisu bile pod kontrolom službene religijske hijerarhije i koje nisu služile službenoj ideologiji. Primjerice, magijska simbolika poput dešifriranja divinacije ometa nailažila je na, prema Starom zavjetu, na odobranje jahvitskih teologa. Oni na što uvrštavanje ove vrste divinacije u Korpus biblijskih tekstova može uputiti jest to da su jahvitski teolozi, koji su dakle pisali Stari zavjet, bili barem uopćeno upoznati s babilonsko-asirskim tehnikama proricanja i njihovim kodovima.

Nešto preciznije moguće je razabrati židovske religijske poglede na magiju unutar i izvan židovske kulture u Ponovljenom zakonu, u kojem piše: „*Kad uđeš u zemlju koju ti daje Gospod, Bog tvoj, nekoj se priučavati na odvratne čine onih naroda. Neke se zemlj te ne vrade nitko tko bi kroz oganj gonio svoga sina ili svoju kćer; tko bi se bavio gatanjem, čaranjem, vraćenjem i čarobnjaštvom; nitko tko bi bajao, zazivao duhove i duše predaka ili se obraćao na pokojnike. Jer tko god takvo što čini gadi se Gospodu; zbog takvih odvratnosti njih i goni ispred tebe Gospod, Bog tvoj. Budi posve vjieran Gospodu, Bogu svomu. Narodi koje češ naskoro otjerati s posjeda slušaju vraćare i gatane, ali tebi to Gospod, Bog tvoj, ne dopušta.*“

Čitajući dalje Stari zavjet, može se na primjeru različite perspektive, egipatske i židovske, razabrati da je razlika između religijskoga i magijskoga zapravo u izvoru moći koji stoji iza neke tehnike ili prakse. Prema židovskom gledištu, osnovna razlika između pretvaranja štapova u zmiju koje su pred faraonom koristili Mojsije i faraonovi čarobnjaci ta što su se bacio štap u tlo što je, pretvorbu štap u zmiju u izvidili magijskim tehnikama, a Mojsije je samo su fanoš štap na tlo što je, prema predaji, bilo dovoljno da Mojsijev bog, Jahve, pretvori štap u zmiju, dakle bez ikakvih dodatnih magijskih činova. Židovi su vjerovali da Mojsijev čin odražava Božju intervenciju, a ne njegove osobne moći, stoga se prema židovskim religijskim idejama Mojsije ne smatra čarobnjakom iako bi on to po svojim vanjskim obilježjima zapravo mogao biti.

Kasnije je židovska magijska tradicija dobila dodatne utjecaje iz grčko-rimskog svijeta, a potom nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva i kršćanske i arapske magije. Najpoznatija židovska magijska i ezoterijska škola naziva se kabala. Sami Židovi smatraju da kabala potječe još od stvaranja svijeta no kabala kakvu danas poznajemo plod je srednjega vijeka i različitih utjecaja na židovsku magijsku misao.

Danas se smatra da je Zohar, temeljna knjiga židovske kabale nastala u 13. ili 14. stoljeću. Jedan od najpoznatijih oblika židovske magijske prakse koji i danas izaziva maštu i tema je mnogih romana i stvaranja pogrdnima, čovjeka od Mojsijev čin odražava Božju intervenciju, a kako bi zaštitio zajednicu ili ispunio neki cilj. Kabala se proširila čitav Europom od 12. i 13. stoljeća u Španjolskoj i Francuskoj, preko Osmanskog Carstva u 16. stoljeću.

Romska magija

Posljednji zanimljivi sustav o kojemu će biti riječi jest romska magija. Romi su nomadski narod podrijetlom iz sjeverozapadne Indije. Njihove migracije iz Azije u Europi počele su u 13. stoljeću te su se, do 16. stoljeća proširili u svim zemljama. Postoje još neke alternatvne verzije, a one je ono Cigane, jest danas smatra pogrdno, dolazi od grčke riječi „Athinganos“, a u njemačkom Zigeuner, talijanski Zingaro. Drugo je engleska riječ Gypsy ili španjolska Gitanos, koje se također smatraju pogrdnima, a koje potječu od vjerovanja da su došli iz Egipta. Nije poznato da su Romi kroz povijest imali neku svoju autohtonu religiju, no po dolasku u Europu su prihvaćali uglavnom kršćanstvo, bilo pravoslavno ili katoličko, te islam.

Gatane / Tanya Shevchenko

Danas su najpoznatije romske magijske prakse vezane uz obitelj, zdravlje, ljubav, novac, zaštitu domaćih životinja, sreću i druge važne stvari u ljudskoj svakodnevi. Kao i u drugih magijskih tradicija, veliku ulogu imaju talismani i amuleti, jer su praktični u nošenju na sebi tijekom seoba. Također, danas postoji velik broj Romkinja koje se bave proricanjem, pogotovo iz karata ili dlana, te uricanjem i skidanjem uroka.

Ova tri skupa magijskih prakti, arapskih, židovskih i romskih uvelike će utjecati na stvaranje magijske kulture u Europi od srednjega vijeka do danas. I većina suvremenih prakti, ali i predodžbi u popularnoj kulturi, književnosti i filmu dolazi ili izravno iz njih ili pak pod njihovim utjecajem.

Ovaj članak je šesti dio serijala "Povijest magije u Europi i Hrvatskoj" Denivera Vukelića koji je objavljen u okviru programa poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije.

Serijal pronađite na ovom linku

AGENCIJA ZA
ELEKTRONIČKE
MEDIJE